

FRA SKYGGE TIL IKON: NYOVERSAT BIOGRAFI OM FRANZ KAFKAS LIV OG VÆRK

Indsendt af Jens Geisler | apr 11, 2025 | Kultur, Tjekkiet

Boganmeldelse. Franz Kafka, den stille jurist og forfatter, der døde ung og næsten ukendt, har i dag status som en af litteraturens største. Ernst Pawels biografi afslører nye perspektiver på Kafkas liv, værk og den kaotiske tid, han levede i, og kaster lys over de dybe etniske og politiske knflikter i Europa før Første Verdenskrig

Hvad der kunne have været en kedelig langtrukken faglitterær afhandling om Franz Kafka, er ved forfatteren Ernst Pawels hånd blevet til en både underholdende, bredtfavnende og detaljeret biografi om den verdensberømte Franz Kafkas alt for korte liv. Mere ukendte sider af Kafka afdækkes, og kendte sider belyses indgående i et flot og veloplagt sprog.

Den tysk-amerikanske oversætter og biografist Ernst Pawel (1920-1994) blev født ind i en jødisk familie i Tyskland. I en ny, dansk udgave, oversat af Kirsten Jørgensen, kan vi følge med i hans mission om at finde kilden til Kafkas bemærkelsesværdige fortællinger og gådefulde værker.

I over mere end 550 sider tegnes et levende og indgående billede af en mand, som nok sansede stærkere end de fleste, og som i hele tilværelsen følte sig underlagt store og utilnærmelige kræfter, der vurderede og dømte ham ude.

SKOLEHELVEDET

Mangt og meget begynder med skolegangen. Kafkas skole, malende beskrevet som "*bygget i kasernearkitektur og bureaukratisk monumentalisme*", var med dens labyrint af gange og trapper også et forhindringsløb mellem autokratiske lærere, kadaverdisciplin, meningsløs udenadslære og oprykningsræs.

Truslen om ikke at gå videre var altid nærværende, og Kafka følte sig fra begyndelsen underlagt og udsat for skoleverdenens urørlige autoriteters vilkårlighed. Omend Pawel kritisk fremhæver, at han faktisk klarede sig udmærket karaktermæssigt.

Beskrivelsen af én af lærerne er både fornøjelig (for os) og urovækkende

”Den undersætsige munk havde tyrenakke og et ansigt som en bulldog, men den høje pande oven over de buskede øjenbryn var en vismands. Disse ydre træk, der passede så dårligt sammen, afspejlede ret nøje en indre konflikt mellem manisk pedanteri og stor lærdom, mellem sadistisk smålighed og en ubestikkelig retfærdighedssans...”

Og som kommentar til skolen og bureaukratiet skriver Pawel:

”Den skulle opdrage bureaukrater til tilværelsen i et bureaukrati. I den henseende gjorde skolen god fyldest. Den vænnede studenterne til at udføre uhyre mængder totalt meningsløst arbejde.”

DØMT UDE HJEMME

I familiehjemmet var det ikke meget nemmere, for her herskede faderen som en højtråbende, brysk hustyrant med moderen som hans lydige tjener.

Hendes opofrelse for faderen betød, at hun var aldeles fraværende i forholdet til sit barn, der følte afsavnet af omsorg som kold afvisning.

Her stiftedes et livslangt had til faderen, der stjal moderens omsorg og opmærksomhed – et klassisk ødipuskompleks, med fader og moder som stærke, negative omdrejningspunkter.

ET IMPERIE I FORFALD

Biografien fremstår særligt bemærkelsesværdig i feltet mellem det personlige og samfundet.

På en både imponerende og klar mådeskildres det Habsburgske imperies kamp for overlevelse omkring år 1900, hvor kampen for overlevelse udspillede sig på baggrund af komplekse og vægtige temaer som industrialisering, nationalisme og antisemitisme. Disse tunge emner fletter sig elegant ind i portrættet af Kafkas udvikling som menneske og forfatter.

Som det skarpt og galgenhumoristisk formuleres:

”Regeringen i Wien imødegik denne trussel ved hjælp af en række improviserede, bureaukratiske forholdsregler i håb om, at man kunne forhindre vulkanen i at komme i udbrud, hvis man stoppede tilstrækkelig meget papir ned i dens krater.”

HAD OG SEX

Datidens nationalisme ledte til en stigende antisemitisme, hvor både tjekkere eller østrigere (etniske tyskere) distancerede sig fra Prags jøder, som blev betragtet som “de andre”.

Som det pointeres i biografien, kunne Kafka næppe have undgået at føle den fjendtlighed, som blev udtrykt gennem hadske taler, forpestede avisartikler og voldelige optøjer, der hurtigt rettede sig mod jødiske forretninger, og overfald på jøder, der var let genkendelige på deres udseende.

Pawel påpeger med stor indsigt, at frygt, angst og mistro ikke optræder i statistikker, men fæstner sig i sindet som konkrete og skræmmende indtryk.

Med samme elegance kombineres Kafkas intime liv med et kønspolitisk blik på tidens normer, hvor det var ganske acceptabelt at mænd fra middel- og overklassen dækkede deres behov for seksuel intimitet ved at opsøge prostituerede; ofte kvinder fra arbejderklassen, som servitricer og andre lavtlønnede kvinder, der tvunget af fattigdom ikke havde mange valg. Det befriede Kafka for en jamrende krop, men var også stærkt problematisk grundet hans frygt for kønssygdomme.

Han skrev selv:

”..lurede der fristelser, som kunne føre til sindssyge og lammelse. De tiltrækkende skabninger på gaderne spredte snigende død”.

Samvær med prostituerede gav også Kafka en gennemtrængende følelse af skyld og skam, som Pawel henfører til afsavnet af, og den dybe kærlighed til, moderen.

Billedet af Kafka som en verdensfjern, fumlende mand, som vist er udbredt, splintres faktisk her. Men også i redegørelsen af Kafkas mangeårige arbejde for et socialt ulykkesforsikringsfirma bemærkes det, at hans evne til nøgternt og meget præcist at beskrive komplicerede maskiner og arbejdsprocesser var højt værdsat.

Samtidig blev hans venlige og ligefremme væremåde overfor både rengøringspersonale, kollegerne og ledelsen bemærket.

Kafka var i høj grad til stede i sin hverdag, trods den følelsesmæssige tilbagetrækning, han ofte oplevede.

SVÆRMERIER

Kafka ser på dette tidspunkt sig selv som et Luftmensch, et jiddisch ord for en upraktisk, nærmest ubrugelig person. Og som sekulær, en typisk vestjøde jævnfør hans egne ord, følte han sig rodløs.

Han hadede ikke sig selv, fordi han var jøde, men fordi han ikke var jødisk nok, skriver Pawel.

Så da han engang så en østjødisk teatertrup optræde, blev han draget af deres afslappede forankring i en klar jødisk identitet. Det vakte en stærk interesse for at lære hebraisk og en idé om at udvandre til Palæstina.

Kun den tjekkiske oversætter og journalist, Milena Jesenská, som han i en tid var dybt forelsket i, var nok den eneste i hans tilværelse, der formåede at låse hans følelsesmæssige forkrøbling op.

Igen leverer Pawel en præcis formulering om forholdet:

"Hun forstod at fjerne hans angst og få ham til at glemme sin generthed, dødelighed, skyldfølelse, og hun gav ham en følelse af for første gang i sit liv at være elsket og selv at kunne elske."

EN FANGE I SAMFUNDSMASKINERIET

Men den unge oversætterinde var undtagelsen.

Altid introvert iagttagende, tilbageholdende, ueffen i grupper og bedst på tomandshånd, så var følelsen af at være et lille, ulykkeligt tandhjul i maskineriet så stærk for Kafka – trods en ellers tro vennekreds og mange sociale aktiviteter – at det nærmest skriger til læseren i hans værker; hans sjæls stemme.

Biografien har små skønhedspletter her og der, som for eksempel et til tider lidt for akademisk sprog med ord som *'irredentisme'* og *'pikareske excentrikere'* og en måske lidt for spekulativ næsten-konklusion om, at Kafka forudså Holocaust.

Men samlet set har man en helstøbt biografi og læseoplevelse foran sig, som da også vandt Los Angeles Times Book Prize i 1984.

Et flot værk, der bestemt fortjener at få nyt liv, så en stor tak til Forlaget Klim for det.

Ernst Pawel selv skrev blandt andet også biografier om Sigmund Freud og Theodor Hertzl og arbejdede i øvrigt selv som forsikringsmand i New York.

Kafka – fornuftens mareridt, af Ernst Pawel, 558 sider, [Forlaget Klim](#) 2025, Originaltitel: The Nightmare of Reason. A Life of Franz Kafka (1984). Oversat fra engelsk af Kirsten Jørgensen

Billede 1: Forlaget KLIM

Billede 2 & 3: Store Norske Leksikon – Creative Commons

OM FORFATTEREN

Jens Geisler